

*MƏQALƏ***Məmməd Əliyev**

Türk xalqları ədəbiyyatı şöbəsinin müdiri filologiya elmləri doktoru,
professor

turkxalqlari@lit.science.az

162*1 (16) 2020***Dünya nəsrində Orxan Pamuk zirvəsi**

Orxan Pamuk zamanımızda adı dillərdən düşməyən, əsərləri 65-dən çox dilə çevrilən, çoxmilyonluq oxucu kütləsi tərəfindən sevilə-sevilə oxunan nasir kimi, dünya ədəbiyyatının canlı korifeylərindən biridir. Özünün əsrarəngiz poetik yaradıcılığı, dərin müşahidə qabiliyyəti, hadisələri seçib qiymətləndirmək bacarığı ilə fərqlənən, qələmə aldığı mövzunun təfərrüat və detallarına böyük həssaslıq, insan ruhunun dərinliklərindəki fırtınaları hiss etdirmək gücüylə, qeyri-adi səbr və təmkinlə oxucusuna çatdırmaqla onu qəhrəmanlarının taleyi ilə yaşamağa məhkum edən nadir sənətkarlardandır.

Orxan Pamuk sənəti dünya ədəbiyyatının fəth olunmamış bir zirvəsi, müasir ədəbi-estetik düşüncənin şah əsəridir.

Onun sənətkarlıq qüdrəti təfəkkürünün dərinliyi, təxəyyülünün sahilsiz ümman genişliyi, personajlarının dinamikasında çoxunun seçə bilmədiyi, ən zərif həlqəni görüb mənalandırmaq, mövzu ilə bağlı əhatə olunduğu mühitin problemlərini həssaslıqla qaldıra bilmək bacarığı ilə bağlıdır.

Orxan Pamukun "Nobel qələbəsi" "Qərbin İslam sivilizasiyasını hesaba alması" kimi yox (buna misirli Nəcib Məhfuz 1988-ci ildə sahib olmuşdu), Qərb düşüncə tərzinə yiyələnmiş ədibin təfəkkür və qələmində Qərb-Şərq sivilizasiyalarını qovuşdura bilməsi, bu zaman yeni simvollar axtarıb tapan qüdrətli sənətkar olması ilə bağlı idi.

7 iyun 1952-ci ildə İstanbulun Qərb təmayüllü Nişantaşı səmtində dünyaya gəlmiş Orxan Pamuk 1970-ci ildə şəhərin elitar məktəblərindən sayılan Robert Kollecinə (Amerika) bitirdikdən sonra valideynlərinin təkidi ilə İstanbul Texniki Universitetinə

daxil olmuşdur. Burada 3 il təhsil aldıqdan sonra ədəbiyyata böyük maraq göstər-
diyindən təhsilini yarımçıq qoyaraq İstanbul Universitetinin Jurnalistika fakültəsinə
daxil olmuş və oranı bitirmişdir.

Zəngin kitabxanası olan bir evdə böyüyən yazıçı, kiçik yaşlarından mütaliyəyə və
rəsm çəkməyə ciddi maraq göstərmişdir. Sənət həyatına rəsm çəkməklə başlayan Pa-
muk, 22 yaşından sonra “Rəssam deyil, yazıçı olacağam!”¹⁸⁰ – deyərək qələmini ka-
ğız üzərində sınaq istəmişdir.

Gələcəyin məşhur yazıçısı hələ 18 yaşında olarkən bir neçə şeir yazmış və onları
müxtəlif dərgilərdə nəşr etdirmişdir. Tezliklə şairlikdən əl çəkən Orxan sonralar ya-
zırdı: “Şair olmaqla yazıçı olmağın arasındakı fərq nədir? Məncə, əsil şair olduğuna
inandığım insanın belə bir üstünlüyü var: ona gizli bir səs “sən bunu yaz” deyər pıçıl-
dar, o da yazar. Amma yazıçıya heç kəs heç nə pıçıldamaz”.

O.Pamuk “Cövdət bəy və oğulları”¹⁸¹ adlı ilk romanını 22 yaşında yazmağa başla-
mış, 26 yaşında - 1978-ci ildə bitirmişdir.

“Cövdət bəy və oğulları” romanı əslində Türkiyə Cümhuriyyətinin həyat hekayə-
sidir. Yazıçının qeyd etdiyi kimi, “Evdə çalışan işçilərin, yeni tikilmiş binalara köçüb
yaşayanların, qərbləşən böyük ailələrin, İstanbul küçələrində alver edənlərin, bazar
günü günortadan sonra radio dinləyənlərin” tarixidir. Nişantaşında yaşayan burjua
ailəsinin həyatından bəhs etdiyi üçün “xalqa xitab etmədiyindən” tənqidçilər tərəfin-
dən müxtəlif təzyiqlərə məruz qalan bu əsərin nəşrinə yazıçı yalnız 3 il sonra nail ola
bilmişdir.

İlk romanına görə bu cür təzyiqlə məruz qalmasının səbəblərindən biri 1980-ci
illərdə türk ədəbiyyatında roman janrının hələ də “kənd realizmi”nin təsiri altında
olması idi.

Bununla belə, 1980-ci illərdən başlayaraq, Türk nəsrində də yeni tendensiyalar
özünü büruzə verməyə başlamışdı. Yusif Atılgan, Bilgə Qarasu, Oğuz Atay və başqa
bu kimi yazıçıların qələmə aldıkları yeni tərzdə romanlar az da olsa oxucuların mara-
ğına səbəb olurdu. Bu axına qoşulan “Cövdət bəy və oğulları” romanı da 1982-ci ildə
nəşr olunduqdan sonra böyük oxucu rəğbəti qazanmışdır.

Yazıçının 1983-cü ildə nəşr olunmuş “Səssiz ev”¹⁸² romanı onun aydınca gördüyü
hədəfə doğru daha bir ölçülüb-biçilmiş addımı idi. Fransız dilinə çevrildikdən sonra
müəllifinə daha böyük uğur gətirmiş romanla bağlı Londonda dərc olunan “The Times
Literary Supplement” jurnalında “Bu gözəl, hüznü kitab üç bədbəxt qardaşın İstanbul
yaxınlığındakı sahil qəsəbəsində, doxsan yaşındakı nənələrinin evində keçirdiyi bir
həftəni təsvir edir... Sarsıdıcı uğurdur” sözləri yer almışdı. O.Pamukun ilk yaradıcılıq
addımları hesab edilən “Cövdət bəy və oğulları” və “Səssiz ev” romanları cəmiyyətin
düşüncəsinə yad olmayan bir tərzdə - ənənəvi realist janrda yazılmış əsərlərdir.

Onun 1985-ci ildə nəşr olunmuş, venesiyalı köləylə Osmanlı alimi arasındakı mü-
nasibətdən bəhs edən “Bəyaz qala”¹⁸³ romanı yazıçının beynəlxalq miqyasda tanın-

180 Pamuk Orhan. Oteki renkler: seçme yazılar ve bir hikaye. İstanbul: İletişim Yayın-
ları, 2006, s. 151

181 Pamuk Orhan. Cevdet bey ve oğulları. İstanbul: İletişim Yayıncısı, 1998, 448 s.

182 Pamuk Orhan. Səssiz Ev. Türk dilindən tərcümə edən: Vaqif Əlixanlı. Bakı: Qanun,
2013, 316 s.

183 Pamuk Orhan. Bəyaz qala. Türk dilindən tərcümə edən: Hüseyin Fərid. Bakı: Qa-
nun, 2011, 216 s.

masında xüsusi rol oynamışdır. “Bəyaz qala” romanında postmodernist ədəbiyyatın seçkin nümunələrindən biri kimi ədib ümumbəşəri problemlərin həllinə yönəldilmiş əsərində özünün ictimai-siyasi baxışlarını verməyə müvəffəq olmuşdur. Onun fikrinə, bu gün çoxlarını düşündürən Şərq-Qərb problemi çox vaxt siyasətə çevrilmişdir. Böyük insanlar üçün bu problemlər yoxdur, əslində ümumbəşəri dəyərlər vardır, müdrik və dahi insanlar belə problemləri asanlıqla dəf edirlər... Özünün ağıl və fərasəti sayəsində ölümdən qurtulan venesiyalı əsir gətirildiyi ölkədə əvvəlcə “həkimliyi”, sonra isə bacarığı sayəsində az müddət ərzində tanınır, türk alimi Xoca ilə birlikdə gecə-gündüz çalışıb kəşflər edir, bu zaman Sultan və padşahın rəğbətini qazanırlar. Düzdür, bəzi hallarda Xoca bu uğurları Sultana öz təşəbbüsləri kimi qələmə versə də, onlar arasındakı dostluq hisləri zəifləmir və əksinə, bu səmimiyyət onların ruhuna qonur, Xocanın ruhunda kölə (hərbi əsir), kölənin ruhunda Xoca yaşayır: əslində onlar artıq bir adamdır... Kölə ağasız zəifdir, Ağa da onsuz keçinmir. Kölənin məsləhətinə ehtiyac duymayan Xocanın onsuz hazırladığı və Sultana təqdim etdiyi silahı uğursuzluğa düşür, ilk sınaq zamanı yüzlərlə insanın ölümünə səbəbiyyət verir. Hərbi səfər zamanı o ancaq metal yığımına çevrilir və düşmən torpaqlarındakı bataqlıqlarda itib-batır. Başqa ölkəyə gizlicə qaçıb keçən Xoca canını edamdan qurtara bilir.

Orxan Pamuk əsərində qoyduğu problemin həllinə multikultural dəyərlər müstəvisindən yanaşmış, onun həllini xristian vətəndaşının “xeyrinə” həll etmişdir.

Getdikcə hörməti artan hərbi əsir Sultanın ən yaxın məsləhətçisi və dostuna çevrilir, ölkənin layiqli vətəndaşı olur...Mənəvi dünyası, düşüncəsi, əxlaqi saflığına görə o daha yüksəkdə durur.

Bəzən bu cəhətləri biz Xocada görmürük. Sultandan tərifli sözlər, qiymətli hədiyyələr almağa vərdisiz Xocanın davranış və hərəkətlərində bunlar daha zəifdir. Onda egoizm və təkəbbür vardır. Hökmdarla yaxınlığından qürrelənən Xoca yeni qırğın silahını yaratmaq üçün canfəşanlıq edir. Belə silahlar müharibə aparmağa, yeni torpaqlar işğal etməyə, insanlara bəla və fəlakət gətirməyə xidmət edir, odur ki, uğursuzluğa məhkumdur.

Orxan Pamuk iki dünyanı təmsil edən bu insanlar arasındakı səmimiyyət və qardaşlıq timsalında Şərq-Qərb sivilizasiyalarının qovuşması ideyasını önə çəkməklə ümumbəşəri mənəvi dəyərləri yaddaşlara həkk edir. Əsər ingilis dilində nəşr olunduqdan sonra ABŞ və Avropanın nüfuzlu ədəbi dairələri tərəfindən yüksək qiymətləndirilib, onun haqqında mətbuatda “Şərqdə bir ulduz parlayır – bu, türk yazıçısı Orxan Pamukdur” (“New York Times book review” qəzeti), “Şərq və Qərb arasında ustalıqla, incəliklə işlənmiş, şux və zərif, fəlsəfi və tarixi bir düşüncə” (“The Independent” qəzeti), “Pamukun ustalığı bu qədər qısa, yalın romana bu qədər çox düşüncəni rahatlıqla sığışdırma bilməsidir” (“Qardian” qəzeti), “Ustalıqla qurulmuş, paradokslarla hörül, heyranlıq oyadan zərif postmodern hekayə” (Nyu-Yorkun “The Publishers Weekly” dərgisi) ifadələri yer almışdır. Göründüyü kimi, türkcə oxuyan kütlə üçün yazılmış əsərə Qərb ölkələri daha çox maraq göstərmişlər. Əsərin fars dilinə tərcümə olunmasına çox sevinən müəllif kitaba yazdığı önsözdə öz hislərini belə ifadə etmişdir: “Qərbin Şərqi, Şərfin Qərbi seyr etməsi qədər iki insan, iki dost arasındakı münasibətdən bəhs edən bu kitabın aynasına, indiyə qədər türk oxucusundan başqa, yalnızca Qərb oxucusunun maraq göstərməsi məni kədərləndirirdi. Artıq farsca oxuyanların bu kiçik kitabın aynasına baxması məni həyəcanlandırır. Çünki kiminə görə

mədəniyyətlərin, kiminə görə də həyatlarımızın ayrı olduğunu əks etdirən bu kitab, fars oxucuya uzaq olmayan bir mədəni iqlimdə - İstanbulda yazılmışdır”¹⁸⁴.

1985-1988-ci illərdə O.Pamuk Nyu Yorkda yerləşən Kolumbiya Universitetində türk dilini tədris etmək üçün dəvət olunmuşdur. Görünür, hamıdan, hər yerdən uzaqlaşmaq onun uzun zamandan bəri ürəyində gəzdirdiyi yeni mövzunu qələmə alması üçün bir fürsət olur. Müəllif qeyd edir ki, “Orda, Nyu-Yorkda elə bil, hər şeyi perspektivdə görürdüm. Çox şeylər mənə əslində olduğundan daha qiymətli görünürdü. Detallar, təfsilatlar – hamısı daha qabarıq alınır. Mən özümü Triyestdə oturub “Dublinlər” romanını yazan Coys kimi təsəvvür edirdim”. Yazıcının İstanbulun küçələrindən, keçmişindən, tarixindən itkin düşən həyat yoldaşını axtaran vəkil vasitəsilə söz açan “Qara kitab”¹⁸⁵ adlı romanı 1990-cı ildə işıq üzü görmüşdür. “Qara kitab” yazıçı təxəyyülündə reallıqla qeyri-reallığın, maddi aləmlə qeyri-maddi dünyanın qovuşması ilə insan düşüncəsinə gətirdiyi təlatümləri əks etdirmək baxımından postmodernist ədəbi nümunə kimi maraqlı doğurur. Mücərrəd fəlsəfi-dini düşüncələrin təsiri altında, mümkün olası işin şərti olaraq qeyri-mümkün yollarla izahı və onun, “həlli” oxucu üçün ədəblə polemikaya girmək, ona münasibətini bildirmək şansı saxlayır.

Məhz bu şərtlər ucbatından kitab nəşr olunandan sonra onun haqqında mübahisələr yaranmış, diskussiyalar aparılmışdır. Baş qəhrəmanı Qalib olan (XVIII əsrin şairi Qalib) bu əsərdə, özünün melanxolik mühiti ilə fərqlənən İstanbulda yaşanan həyat, bu həyatın hamıya bəlli olmayan astar özü oxucunu intizarda qoyan səhnələri, böhran və faciəli hallar, qarışıq hislərin təsiri ilə təsvir edilsə də, kitab maraqla oxunur, yazıçı təxəyyülündəki kombinasiyalardan doğan ideya oxucunu düşüncələr burulğanına salır. Vəkil işləyən Qalibin sevimli qadını Röyanın birdən-birə yoxa çıxması onda sonsuz narahatçılıq və həyəcan doğurur, lakin bu acı xəbəri qohumlarından gizlədir. Axtarışlar bir fayda vermir. Bütün mülahizələr onun Qalibin əmisi oğlu Cəlalla bir yerdə olması ehtimalını doğurur, çünki Cəlal da tapılmır, işlədiyi nüfuzlu qəzetin redaksiyasına gəlmir. Qalib qısqançılıqdan alışıb yanır, məcbur olaraq, Cəlalin əvvəlki illərdə yazdığı köşə yazılarını yenidən nəşr etdirir, ictimai rəyi azdıraraq hər gün işdə olması haqqında təsəvvür yaradır. Cəlalin həyatı, məşğulliyəti, sirli yazıları onun üçün qaranlıq bir dünyadır, ona elə gəlir ki, bu zülmət içində onu tanıyacaq və ya tapa biləcəkdir. Onun keçmiş yazılarını oxuyur, fikirləşir ki, yazılarındakı, hansı sözlərdə o gizli mənanı tapa bilər. Hürufiliyi öyrənir, onun simvolikasını, hərflərin mahiyyətini mənimsəyir, lakin heç bir məlumat əldə edə bilmir. Qalibin gecəsi-gündüzü yoxdur, nigarənçılığı son həddə çatmışdır. Onun böhranlı vəziyyəti oxucusuna da sirayət edir.

O, sirli düynü açmaq ehtimalı ilə Cəlalin otağına köçür, hər gün otağının işıqlandırmasını yandırır. Cəlalin evinə vurulan telefon zəngləri onun təhlükədə olduğunu bildirir, düşmənləri isə daha çoxdur. Ona qarşı düşmənçiliyi yaradan isə məhz köşə yazılarıdır!

“Kələfin ucunu” ələ keçirən Qalib soyuq mühakimə yürüdür: Axı Cəlal onun əmisi oğludur, Röya isə əmisinin ikinci arvadından olan qızı və Cəlalin bacısıdır! Deməli, burada başqa səbəb vardır!

184 Pamuk Orhan. Öteki renkler: seçme yazılar ve bir hikaye. İstanbul: İletişim Yayınları, 2006, s. 136

185 Pamuk Orhan. Qara kitab. Türk dilindən tərcümə edən: Əbdülrəhmanlı Nəriman. Bakı: Qanun, 2013, 484 s.

Axtarışları davam edir, evinə vurulan telefon zənglərinin, hədə-qorxuların sayı artır. Hər gün küçənin o tayındakı mağazadan qəzet alan ucaboylu, başında şlyapa olan saqqalı kişiyyə əhəmiyyət vermir. Nəhayət, küçədə atışma səsləri eşidilir. Səkidə həmin kişinin meyidi tapılır... Bu onun axtardığı, qiyafəsini dəyişmiş Cəlal idi. Yaxınlıqdakı mağazadan isə bütün gecəni qan içində çabalayan Röyanın meyiti tapılır...

Bu vaxt ədib sarsıdıcı bir mənzərənin izahını sərgiləyir:

Cəlalın iş gedə bilməməsinin səbəbi yaddaşını itirməsi, onun ücbatından bacısı Röyanı bir neçə günlüyə yanına aparması olmuşdur!.. Qalibin o ərəfədə Cəlalın köhnə yazılarını çap etdirməsi onunla ədavət aparən keçmiş hərbi müxalifətçilərin fəallaşması və ölümünə qəti qərar vermələri olmuşdur...

Gözlənilməz faciəli sonluqla bitən əsərdə açıq-aşkar təsdiqlənir ki, bu təkcə bir nəfərin şəxsi faciəsi deyil, mühitin doğurduğu insan talelərinin təsadüflərin hökmünə verilmiş acı aqibətidir. Bu kitab dünya ədəbiyyatında ən çox mübahisələrə səbəb olan əsərlərdəndir. Nəşr olunduqdan sonra ədəbi ictimaiyyətin çoxsaylı yazılarında romanla bağlı müxtəlif fikirlər yer almışdır. İtaliyalı yazıçı Mario Byondi O.Pamuku “türklərin Umberto Ekosu” adlandırmış, 1996-cı ildə Xuan Qoytisolo “Qara kitab”ı ispan və fransızdillə oxuculara “böyük türk romanı” adı altında təqdim etmiş; 1995-ci ildə əsərin ABŞ-dakı nəşrinə yazılan ressenziyada O.Pamuk Borxeslə yanaşı qoyulmuş; yazıçının təxəyyül genişliyi, plastik siqləti, inandırıcılığı Herman Hesse, İtalo Kalvino, Ceyms Qrem Balland, Uilyam Qass, Canet Uinterson fantaziyasının gücüylə müqayisə edilmiş; Londonun “Sandi Tayms” qəzeti “Qara kitab”ı “zəngin, yaradıcı, modern dünyəvi dastan” kimi dəyərləndirmişdir.

Müəllifin “Yeni həyat”¹⁸⁶ adlı poetik romanı 1994-cü ildə çap olunmuşdur. “Bir gün bir kitab oxudum, həyatım dəyişdi” sözləriylə başlayan roman detektivlə eşq hekayəsi arasında yer tutur. İndiyədək ən çox oxunan türk romanlarından olan “Yeni həyat” bir yandan Həyatın, Tənhəliğin, Ölümün, Yazının, Qəzanın sirlərinə, bir yandan da uşaqlığın şəkilli romanlarına, gah görünüb, gah da yox olan Mələyə, Dantenin, Rilkenin şeirlərinə açılan “qapı”dır.

Yazıçı “Qara kitab”la “Yeni həyat” arasındakı fasilədə, 1992-ci ildə “Gizli üz”¹⁸⁷ adlı ssenari yazmışdır. “Qara kitab” romanının “Qarlı gecənin eşq hekayələri” hissəsində kiçik bir hekayədən yol alaraq yazılmış bu yığcam mətn metaforalarla zəngindir. Əsərdə mühüm yer tutan “saat” arxetipi keçmişin və indinin iç-içə keçdiyi, bir-birini yenidən yaratdığı, zamanın parçalara bölünərək statikləşdirilmədiyi bir anlamı ifadə etmiş, fərqli funksiyalar yüklənmiş qarının evi, fotoqrafçının evi, Bizans xarabalıqları, Qərblər şəhəri və digər məkan adlarının hər biri nəyisə simvolizə etmişdir. Mürəkkəb quruluşa malik ssenari dolğun məzmunu ilə heç də müəllifin romanlarından geri qalmır.

O.Pamukun Osmanlı və İran nəqqaşlarından, Qərbdən xarici aləmi görmə və rəsm çəkmə formalarından sevgi ilə söhbət açan “Mənim adım Qırmızı”¹⁸⁸ adlı romanı 1998-ci ildə nəşr edilib. Təkcə elə bir ildə dünyanın 24 dilinə tərcümə olunan kitab

186 Pamuk Orxan. Yeni həyat. Türk dilindən tərcümə edən: Hüseyin Fərid. Bakı: MK, 256 s.

187 Pamuk Orxan. Gizli üz. Kinossenari və Nobel nitqi. Türk dilindən tərcümə edən: Babullaoglu Səlim və Əmrahoglu Arif. Bakı: Mütərcim, 2009, 68 s.

188 Pamuk Orxan. Mənim adım Qırmızı. Türk dilindən tərcümə edən: Əbdülhərmanlı Nəriman. Bakı: Qanun, 2007, 612 s.

2003-cü ildə İrlandiyanın “International İmpac – Dublin” mükafatına layiq görülmüşdür. Qeyd edək ki, ingilis dilinə tərcümə olunan, yaxud ingiliscə yazılan çağdaş nəsr əsərlərindən birinə verilən bu mükafat Nobeldən sonra ədəbiyyat sahəsində təsis olunmuş dünyanın ən böyük mükafatıdır.

1990-cı illərin ortalarında O.Pamuk insan haqları və düşüncə azadlığı məsələlərindən yazdığı məqalələrlə Türkiyə hökumətinə qarşı tənqidi mövqedə dayanır. Ölkədə və xaricdə müxtəlif qəzet və jurnallara yazdığı ədəbi-publisistik səpkili məqalələrindən ibarət sanballı toplunu 1990-cı ildə “Başqa rənglər: seçmə yazılar və bir hekayə”¹⁸⁹ adı ilə çap etdirir. Qeyd etmək lazımdır ki, yazıçı bütün yaradıcılığı boyunca hekayə janrına xüsusi yer verməmişdir. Bu kitabda yer alan “Pəncərədən baxmaq” adlı əsəri müəllifin qələmə aldığı yeganə hekayəsidir. 1960-cı illərə dair İstanbulun sosial-mədəni həyatını özündə ehtiva edən bu dərin məzmunlu əsəri povest adlandırmaq daha doğru olardı. Şəxsi avtobioqrafiyasından bir çox izlər daşıyan hekayədə sanki müəllif “bir hekayənin hekayəsini” oxuculara danışmışdır. Hər romanında olduğu kimi, bu hekayədə də yazıçı oxucuların nəzərində 1960-cı illərin ab-havasını canlandırmağı bacarmışdır.

Xorxe Borxesin baş qəhrəmanı “BİCAQ” olan hekayələrindən fərqli olaraq O.Pamukun bu kiçik əsərində oxucu dərin mənə çoxqatlılığı ilə üzləşir: başqa bir qadınla yaşayan atanın çemodanını yığışdırarkən oğluna 20 lirə verib onu sevindirməsi, iki övladını taleyin ümidinə buraxan ata; bu evdə iki az yaşlı övladı ilə tək yaşamağın mümkünsüzlüyünü görüb ikimərtəbəli evdə həyatının son günlərini keçirən anasından bir otaq istəyərək tərki edilən qadının rədd cavabı alaraq göz yaşları içərisində boğula-boğula evinə qayıtması; 20 lirə almaqla “sevinən”, atasının “sirrini” gizlədən, gələcək həyatında onu nələrin gözləyəcəyini düşünə bilməyən məsum uşaq.

Ümumiyyətlə, O.Pamukun yaradıcılığında “ilk” və “tək”lərin xüsusi yeri vardır. Məzmununun dolğunluğu və mövzusu ilə romanları qədər diqqət çəkən “Gizli üz” ssenarisi və “Pəncərədən baxmaq” hekayəsindən sonra müəllif 2002-ci ildə “ilk və son siyasi romanım” adlandırdığı “Qar”¹⁹⁰ əsərini nəşr etdirir. Qars şəhərində siyasi islamçılar, hərbcilər, dünyəviçilər, türk və kürd millətçiləri arasındakı zorakılıq və gərginliklərdən bəhs edən həmin kitab “New York Times Book Review” tərəfindən 2004-cü ilin 10 ən yaxşı kitablarından biri seçilmiş və elə həmin ildə Fransada hər il verilən “Le Prix Medicis etfanger” mükafatını qazanmışdır.

“Qar” Orxan Pamukun çoxsaylı oxucusunun intizar və əminliklə gözlədiyi arzusu yerinə yetirərək onun Nobel qələbəsinin zəfər çələngi oldu.

“Qar” romanı mövzu orjinallığı ilə, bir neçə gün ərzində bir birinin sürətli davamı olan hadisələr zəncirində gözlənilməz böhranlı hallar zamanı yaşanan gərginliyin oxucuda doğurduğu həyəcan və təlatümünü əks etdirmək baxımından seçilən bir əsərdir. Hadisələrin ölkənin Şimal-Şərqində, keçmiş SSRİ ilə sərhəd olan regionda cərəyan etməsinin bir sıra obyektiv və subyektiv şərtləri vardır.

Qars şəhəri yazıçının qabaqcadan planlaşdırdığı, onun təxəyyülünə bütün parametrlərlə uyğun gələn həm konkret, həm də abstrakt-rəmzi məkandır. Şəhər tarixinin

189 Pamuk Orhan. Oteki renkler: seçme yazılar ve bir hikaye. İstanbul, İletişim Yayınları, 2006, 440 s.

190 Pamuk Orhan. Qar. Türk dilindən tərcümə edən: Səfərova Sevinc. Bakı: Qanun, 2002, 512 s.

keşməkeşli dövrlərində müharibələr meydanına çevrilmiş, dünya siyasətinin dəyişən üzünü kimi bir əldən digərinə keçmiş, bunlar da öz-özlüyündə sakinlərinin yaşayış tərzinə, psixologiyasına güclü təsir göstərmişdir.

Burada yaşayan türklər, kürdlər, azərilər, ermənilər, çərkəzlər və başqa xalqlar müxtəlif siyasi qurumlarda birləşmiş, Qars cəmiyyətində ziddiyyətlərin daha da artmasına, kəskinləşməsinə səbəb olmuşdur. Şəhər 1875-ci ildən 1920-ci ilədək Rusiyanın ərazisinə daxil edilmiş, sonradan Türkiyəyə qaytarılmışdır; bu dövr ərzində onun iqtisadi, mənəvi həyatı xeyli inkişaf etsə də, ruslar buralardan gedəndən sonra şəhər ölkənin ucqarı kimi əyalət şəhərinə çevrilmiş, o gözdən düşmüş, əhalisi yoxsullaşmış və səfalətə yuvarlanmışdır...

Burada hər şey köhnəlmişdir, işsizlik, yoxsulluq hər cür rəzalətə yol açmış, müxtəlif siyasi, radikal quruluşlar üçün münbit şərait yaranmışdır; günü-gündən cəhalət və nadanlıq üzündən siyasi islamçılıq öz hökmranlığını möhkəmlətməyə çalışır, digər qruplaşmalar – kommunistlər, marksistlər, ateistlər, idealistlər, millətçilər, atatürkçülər, demokratlar, hərbiçilər, kəşfiyyatçılar bununla razılaşmaq istəmir. Sui-qəsdlər, terror, intihar (xüsusilə cavan qızlar və qadınlar arasında), bomba partlayışları, silahlı atışmalar gündəlik həyat normasına çevrilmişdir. Konfliktlər, dissisiyalar müstəvisində deyil, zorakılıq, kütləvi həbslər, əzab və işgəncələr, silah yolu ilə, ölüb-öldürməklə həll edilir. Bura xaosun və onun baş icraçısı iblisin hökmranlığı etdiyi, Allahın tanımadığı məkandır (sonralar Ka “Allahın olmadığı yer” adlı şeirini bu səbəbdən yazacaqdı).

Məhz xarici aləmdən təcrid olunması şəhərdə cəmiyyətin inkişafına mane olan qüvvələrin daha da fəallaşmasına şərait yaratmışdır. Belə bir mühitdə şəhərdə günü-gündən artan intiharları doğuran səbəbləri araşdırmaq üçün Qarsa göndərilən Ka ilk saatlardan mürəkkəb bir mühitə düşdüyünü hiss edir. Belə bir mühitdə ona rahatlıq gətirən, ruhunu, zövqünü oxşayan qarın sakit-sakit fasiləsiz yağması, şair kimi onun küçələrdə tək-tənha gəzib dolaşmışdır.

Tanınan, incə zövqlü şeirlər yazan Ka üçün bu romantik mənzərə onda sentimental hisslərin yaranmasına, çoxdan şeir yaza bilməyən şairə yeni mövzular verir, bir-birinin ardınca onlarla şeir yazır. Onun fikrincə, qar saflıq, paklıq, məsumiyyət, ağılıq, təmizlik, romantika, sevgi və düşüncələr üçün geniş meydan, tənhalıq, təklik həm də kainat, bəşəriyyət haqqında düşüncələrə dalmağa romantik ümmandır.

Qar həm də Orxan Pamuk üçün poetik vasitə, təsvirlərinə əsrarəngiz macərə motivləri, rəng vermək, hadisələri dramatikləşdirmək üçün istifadə etdiyi yazıçı mənasıdır. Qarın yağması bu bədbəxt və talesiz şəhəri, onun sakinlərini bütün sivil dünyadan “təcrid etməkdir”... Yolları, rəbitəni, gəliş-gedişi kəsmək üçün düşünülmüş, proqramlaşdırılmış yazıçı texnologiyasıdır.

Kanın şəhərin nüfuzlu, mötəbər adamları ilə görüşməsi intiharların səbəblərini öyrənmək, məsləhətləşmək, çıxış yolu axtarmaq olsa da bu bəzi qüvvələrin etirazına, ona qarşı düşmən münasibətin yaranmasına səbəb olur. Lakin o, buraya nüfuzlu qəzetlərdən birinin müxbiri, on iki illik siyasi mühacir həyatını Almaniyada başa vurmuş bir ziyalı kimi gəlmişdir. Şəhərin yüksək çinli xəfiyyə və polis orqanlarının, hərbiçilərin rəhbərliyi, səyyar teatrın direktoru, aşkarda aktyor, gizləndə isə kəşfiyyat orqanlarının yüksək çinli zabiti Sunay Zaim, onun arvadı, tanınmış aktyor Funda Əsər, “Sərhəd Şəhər” qəzetinin baş redaktoru Sərhəd bəy, “Qarpalas” otelinin direktoru, qocaman

kommunist Turqut bəy, onun qızları İpək və Qədifə ilə görüşür. Lakin cəhalət, nandanlıq, siyasi savadsızlıq ucbatından, fəlakət və faciələrlə dolu olan bu şəhərdə çıxış yolu axtarmaq sən demə əbəs imiş. Mətbuat “işçisi” Sərdar bəy hər axşam Turqut bəyin süfrəsinin başında oturub Ka ilə çörək kəsib ona “dost əlini” uzatsa da qəzetində sensasiyalı, yalan və böhtan dolu yazı çap etdirərək onu Avropanın cəsusı olmaqda suçlandırır, bununla da şəhərdə gəzib-dolaşan terroristlərin mənfur niyyətlərini həyata keçirmələrinə yaşıl işıq yandırır. Kanın gəlişi şəhərdə bir sıra rəhbər işçilərin aradan götürülməsi, sui-qəsdlərin həyata keçirilməsinə rəhbərlik edən radikal islamçı, regionda özünün təhlükəli terror şəbəkəsini yaratmış Lacivərdin hiddətinə səbəb olur, Kanı gizləndiyi evə gətirir. Məlum olur ki, məhz o sivil həyatın inkişafına, bütün qüvvəsi ilə mane olan, islam qanunlarının möhkəmləndirilməsi üçün əlindən gələni əsirgəməyən şəhəri öz nüfuzu altında saxlayan bir terrorçudur. Hamı ondan ehtiyatlı davranır, ondan qorxub çəkinir, bəzən də ona güvənirlər.

Zahirən özünü xoşxasiyyət, mütaliə edən, savadlı və humanist adam kimi göstərən, zahiri görkəmi ilə qarşısındakına xoş təsir bağışlamağa çalışan, danışanda gülümsəyən Lacivərd Kadan başladığı işi dayandırmasını, faktların Avropaya ötürülməməsini, qadınların hicab məsələsinə toxunmamasını tapşırır. Bu söhbətlərin arxasında onun hansı eyhamlara toxunmasını Ka çox yaxşı başa düşür...

...Qars həm də həzin bir sevgi macərəsinin yaranıb yaşanmasına şahidlik edir. Şəhərə gələndə universitetdə oxuduğu illərdə tələbə yoldaşları İpək və Muxtarın burada yaşadıklarını öyrənsə də ilk görüşdə onların ailə həyatının dağıldığını bilir, İpəyə qarşı onda vaxtilə gizlətdiyi və deyə bilmədiyi sevgi hissləri baş qaldırır... On iki illik sürgün həyatı, qərrib ölkədə onu bezikdirən tənhalıqdan yaxa qurtarmaq, gözəlliyi ilə insanı valeh edən bu qadına sahib olmaq, bundan sonrakı həyatını ona həsr etmək arzusu Kanın daxili aləminə bir qüvvə verir. Qısa müddətli sevgi macərəsi ilə xoşbəxt olduğunu düşünür.

Hadisələrin sonrakı sürətli inkişafı tezliklə onun bu arzusuna qovuşacağına əminlik yaratsa da son anda onun xəyallarında, romantik düşüncələrində, qəlbinin bir guşəsində ürkə-ürkə qurduğu sevgi xoşbəxtliyi bir anda dağılıb xarabalığa çevrilir. Terrorla mübarizə idarəsinin məmuru F.Dəmirqolun kəşfiyyat məlumatları əsasında (telefon danışmaları, izləmə və s.) məlum olur ki, “səmimi” və “humanist” terrorçu uzun müddət İpəklə sevgi macaraları yaşamış, ondan əl çəkəndən sonra bacısı Qədifəni ələ keçirmiş, eyni zamanda çadralı qızlarla himayədarlıq edən Xandan ilə yeni bir eşq macərəsi yaşamaqdadır... Bu, Ka üçün ölümcül zərbə idi, nə qədər ağır olsa da o dəhşətli sarsıntıya dözür, Lacivərdin gizləndiyi yeri demir. Qədifənin aktrisa kimi şəhər teatrı səhnəsində başından çadırını çıxartması müqabilində Lacivərd həbsdən azad olunacaq, onun istədiyi yerə getməsinə imkan yaradılacaqdır. Lakin bu “qətiyyətli”, “qorxmaz” insan verdiyi vədə əməl etmir.

Saf qəlbli, vicdanlı Ka onun sevgi yuvasını dağıtmış, arzularını yerlə-yeksan etmiş qatilin yerini məxfi orqanlara xəbər vermək məcburiyyətində qalmaqla İpəyin nifrətini qazanır. Ağır vicdan əzabı çəkə-çəkə özünün mənhus tənhalıq həyatına, gəldiyi ölkəyə qayıdan Kanın kədər və təəssüf doğuran belə faciəli son ilə yazıçı oxucu qarşısında düşündürücü suallar qoyur: Kimdir müqəssir? Taleyini ötəri sevgilərə qurban verən, şəxsi həyatını qura bilməyən İpək, yoxsa “ürəkdən sevdiyi üçün” xoşbəxtliyinə çata bilməyən Ka, yoxsa onun alın yazısı? Yaxud fəlakətli şəhərin boğucu mühiti?..

Yaradıcılığı hər zaman ədəbi aləmin diqqət mərkəzində olan yazıç, dünyaca məşhur mükafatlara layiq görülmüşdür. Nəhayət, 7 aprel 2006-cı ildə Nobel mükafatını qazanan O.Pamukun adı bu mükafata layiq görülən ilk türk yazıçısı kimi tarixə düşür. 12 oktyabr 2016-cı il tarixində İsveç Kral Akademiyası O.Pamukun Nobelə layiq görüldüyünü rəsmən bu cür açıqlayır: “Ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatı şəhərin mələnxolik ruhunu axtararkən, mədəniyyətlərin bir-biriylə toqquşmasını və çuğlaşmasını ifadə etmək üçün yeni simvollar tapdığına görə O.Pamuka verilir”. İsveç Akademiyasının daimi katibi, professor Horas Engdahl Pamukun “Şərq və Qərb mədəniyyəti bağları sayəsində çağdaş romanın köklərini genişləndirdiyi və romanı qərblilərin əlindən alaraq indiyə qədər gördüyümüz romandan tamamilən başqa bir şeyə çevirdiyi üçün” bu mükafata layiq görüldüyünü qeyd edir, onun İstanbulla münasibətini Dostoyevskinin, Prustun, Coysun öz doğma şəhərlərinə olan bağlılığına bənzədir. Həmin gün Fransa Milli Məclisinin qondarma “erməni soyqırımı” haqqında qanun layihəsini qəbul etdiyi gün idi və Pamuk Nobel xəbərinin ardından ilk mətbuat açıqlamasında belə demişdir: “Bu mükafatı öz uğurum kimi deyil, təmsilçisi olduğum türk mədəniyyətinə və ədəbiyyatına verilmiş qiymət kimi dəyərləndirirəm”. Bu açıqlamasında o, Fransa Parlamentinin aşağı palatasının qərarını da güclü tənqid atəşinə tutmuşdur.

O.Pamukun 2003-cü ildə nəşr etdirdiyi “İstanbul: xatirələr və şəhər”¹⁹¹ romanı onun 23 yaşınacan olan həyatını canlandırıdığı xatirə kitabıdır. Romanda İstanbul haqqında müəllifin şəxsi albomundan, eyni zamanda Qərb rəssamlarının və yerli fotoqrafların rəsm əsərlərindən nümunələrə yer verilməsi əsərin kitab-albom janrında ortaya qoyulduğunu sübut etməkdədir.

Roman yazmaqla yanaşı insan haqları, sərbəst düşüncə, demokratiya və bu kimi digər mövzularla bağlı müsahibələr verən, məqalələr yazan yazıçının İsveçrədə yayımlanan “Das Maqazine” adlı mədəniyyət jurnalına verdiyini müsahibədə “Bu torpaqlarda 30 min kürd və bir milyon erməni öldürüldü” – sözlərindən sonra haqqında cinayət işi açılmış, Türkiyə ilə Avropa Birliyi arasında ciddi problemlərin yaranmasına səbəb olmuşdur. Onun haqqında bəhs edərkən söhbət mütləq siyasi qalmaqaların üstünə gəlir və adətən hamı birmənalı şəkildə yazıçının “məşhur” siyasi mənə kəsb edən ifadəsini xatırlayır. İstər vətəninə, istərsə də ondan kənarında yaşayan əksər türklər onun böyük yazıçı olduğunu qəbul etsələr də, adının ətrafından “kaş ki” kəlməsi əskik olmur. Məsələ ilə bağlı Azərbaycanın Xalq yazıçısı Anar bildirmişdi: “Yaxşı olardı ki, O.Pamuk bu qədər həssas və ağırlı məsələyə toxunduqda bütün faktlarla tanış olub, sonra Avropa mətbuatında çıxış edəydi. Avropa mətbuatı buna imkan vermirsə, yaxşı olardı ki, belə çıxışlardan uzaq durub məsələnin həllini tarixçilərə buraxaydı. Dinc erməni əhalisinə qarşı zorakılıq faktlarına heç bir vəchlə bəraət qazandıрмаğa çalışmadan tarixin bu faciəvi və qaranlıq səhifəsinə görə təəssüf hissi keçirməklə yanaşı, bu hadisələrin səbəbləri və daşnak çətəsinin məhv etdiyi dinc türk və kürd əhalisinin çoxlu sayda qurbanlarını da yadda saxlamaq vacibdir”. Hadisələrə obyektiv yanaşması ilə hər zaman öz fərqlərini ortaya qoyan və O.Pamukun yaradıcılığına xüsusi hörmətlə yanaşan Anarın bu haqlı mövqeyi Nobel mükafatına layiq görülməsi münasibətilə ona göndərdiyi təbrik teleqramında da öz əksini tapmışdır: “Qondarma soyqırımı ilə əlaqədar bəyan etdiklərinizdən üzüldüm, amma eyni zamanda bu böyük mükafata

191 Pamuk Orhan. İstanbul: hatıralar və şəhər. İstanbul: İletişim yayınları, 2006, 368 s.

türk yazıçısının layiq görülməsindən qürur duyur, Sizi təbrik edirəm”.

O.Pamuk dekabrın 7-də İsveç Kral Akademiyasında “Atamın çamadanı” (“Babamın bavulu”) adlı Nobel nitqini türk dilində oxuyarkən bu dili bilməyən bütün tamaşaçılar əllərindəki tərcümə mətnindən onun çıxışını dinləmişlər. Fikrimizcə, bu və ya bir sıra faktları misal göstərərək yaradıcılığında hər zaman Şərq, eləcə də onun bir hissəsi olan Türkiyə ədəbiyyatını, mədəniyyətini, mənəviyyatını işıqlandıran yazıçının onu “qərblı” olmaqda günahlandıranlara qarşı layiqli cavabıdır. “Özünüzü hara aid hiss edirsiniz?” sualına verdiyi cavab da yazıçının milliyyətinə nə qədər bağlı olduğundan xəbər verir: “Özümü İstanbula aid hiss edirəm. Yaşadığım çevrəyə, evə aid hiss edirəm. Yazıya, bu masaya aid hiss edirəm. Özümü bir az da kitablarıma aid hiss edirəm. İstanbulun qayəsiylə, yazdığım kitablarla inilti bir havaya, atmosfərə aid hiss edirəm”¹⁹².

Dili dilimizdən olan O.Pamuk “Nobel”ə layiq görüləndə onun bu mükafatı siyasi mülahizələrinə görə aldığı iddia edilmiş və ölkəmizdə çıxan bəzi xəbərlərdə bu nüfuzlu mükafatın təsadüfi verildiyi fikrinə üstünlük verilmişdir. Artıq aradan keçən zaman, O.Pamukun sürpriz isim olmadığını bütün dünyaya sübut etdi. “Nobel”dən sonra 2008-ci ildə Orxan Pamuk böyük yaradıcılıq ehtirası ilə yazdığı, dünya ədəbiyyatında yeni bir “Bəşəri komediya” sayıla biləcək “Məsumiyyət muzeyi”ni oxucusuna təqdim edərək göstərdi ki, mükafata layiq görülən əsərlərdən heç də geri qalmayan, əksinə, onlardan yüksəkdə dayanan “Məhəbbət əfsanəsi” yaradıb, oxucusunu heyrtləndirə biləcək istedadla malikdir. Yazıçı özü bu əsəri “Xoşbəxtliyi anlamaq haqqında” yazılmış bir roman kimi səciyyələndirir.

Roman bədii nəsrin gözəl nümunəsi olmaqla müəllif özünün Böyük Eşq, İnsan Sevgisi haqqında düşüncələrini unudulmaz Kamal və Füsün obrazlarında realist lövhələrlə versə də, mövzunu zəngin romantik-sentimental üslub çalarlar ilə sanki hörərək bu eşqin fəlsəfi, ruhi-psixoloji, bəşəri məzmununu böyük sənətkar qüdrəti ilə açıb göstərə bilmişdir.

Onun düşüncəsində Eşq - Füsünün maşın yolları, yoxuşlar, evlər, bağçalar, otaqlarda gəzinərkən və çay bağçalarında, yeməxanalarda, axşam yeməyi üçün açılan süfrələrdə oturarkən ona baxan Kamalın heyranlıq duyğusudur.

Kamalın Füsuna olan real sevgisi zaman keçdikcə ilahi sevginin yeni bir ifadəsinə çevrilir. Orta əsrlər düşüncəsində olduğu kimi burada da insani sevgi, ilahi dona bürünür, İlahi Eşq real sevgidə öz ifadəsini tapmaqla ona dayaq olur... Kasıb qohumu, mağazada satıcı işləyən, gözəllik müsabiqəsində iştirak edib, bəzi subyektiv amillərə görə ikinci yeri tutan Füsünla, dövlətli balası Kamalın ilkin sevgi macəraları ikinci üçün ötəri bir könül əyləncəsidir. Amerikada təhsil almış ziyalı və yuxarı təbəqəyə məxsus gənc kimi o, “yüksək sinfin nümayəndəsi” Sibellə nişanlanmaq və ailə qurmaq arzusundadır. Bu vaxt Kamalı nə Füsünün daxili aləmi, nə onun arzu və istəkləri düşündürmür, bunlar az imiş kimi üstəlik onu və ata-anasını nişana dəvət etməklə qıza ağır sarsıdıcı, sağalmaz yara vurur, bununla özü üçün bağışlanılmayacaq cəza “qazanır”. Sibellə nişanlanması onun qəlbindəki boşluğu doldurmur, Füsünün xəyalı onu bir an rahat buraxmır. Sibellə nişanlanmaq onun düşüncələrində Füsünü daha əlçatmaz yüksəkliyə qaldırır. Artıq o yoxdur, işdən çıxıb getmiş, kirayə qaldıqları evi

192 Pamuk Orhan. Öteki renkler: seçme yazılar ve bir hikaye. İstanbul: İletişim Yayınları, 2006, s. 62

dəyişmiş, gözəgörünməz və xəyali bir varlığa çevrilmişdir. Paklığ və məsumluğunu ilk sevgisi Kamala qurban vermiş Füsün üçün bu ölümdən betər olsa da, Kamal buna əhəmiyyətsiz bir şey kimi baxmışdı. Sevgisinin yoxluğu eşqinə qarşı günah işlətməmiş, xəyanət etmiş Kamal üçün məşəqqətli üzücü günlərin başlanmasına səbəb olur. Onun sürəkli sarsıntıları, böhranla dolu faciəli günləri başlayır, özünə heç yerdə təsəlli tapa bilmir, hər gün günortaüstü atasındanqalma, Füsünla görüşdüyü evlərinə gedən Kamalın ürək ağrısı ilə dilə gətirdiyi xatirələr sevən aşiqin faciəsidir. “Mərhəmət” apartmanına dəfələrlə gedib intizarla sevgilisinin yolunu gözləyən Kamalın daxili aləmi belə ifadə edilir: “Səbirsizliklə içəri girib yatmaq istədim, ilk on-onbeş dəqiqədə eşq acımla ümid bir-birinə qarışmışdı, qarnımla ürəyim arasındakı ağrıyla, burnumun və alnımın içində hiss etdiyim həyəcan qarışırdı. Lakin Füsün yox idi”. Bu yangılı həsrət odu Kamalın ruhunu sarsıdaraq zədələyir. Ruhun zədələnməsi bədəninə ağırların yaranmasına səbəb olur. Burada ruh-cism vəhdəti özünü göstərir, xəstə ruh sağlam bədəndə qala bilməz, o yerləşdiyi məkanda, cismi də söküb dağıtmalıdır. “Hər kəs ruhunu qüsurlar və təşvişlər vasitəsilə cismə qovuşdurarsa, həyat üçün faydalı və zəruri olan nə varsa, hamısı zədələnir; saf və parlaq ruh şəhvətli bədənin çirkinə bulaşır və murdarlanır, bədən isə gümrahlığını və tərəvətini itirir, yaşaması üçün zəruri olan hər şeydən məhrum olub, müdafiəsiz qalır” (Rahib Adso). Lakin Kamalın eşqi getdikcə saflaşan, büllurlaşan, ilahi qüdsiyyət kəsb edən sevgi idi... Azacıq ümid işığı və ya ehtimal yarandıqda ruh şadlanır, bu zaman ağrılar yox olur. Nəhayət, adi bir titrəyiş, ötəri nəvazişli baxış, həftələrlə bədənin ağrısız yaşamasına səbəb olur.

Lakin Kamal eşq izzirablarından üzülüb əldən düşmüş divanə Məcnun deyildir. Mükəmməl təhsil almış, nəcib və xeyirxah insan olan Kamal özündə qüvvə tapa bilib əldən uçurduğu xoşbəxtliyi geri qaytarmaq üçün “səbr və təvəkküllə insanın qazana bilməyəcəyi ürək, fəth etməyəcəyi qala yoxdur” deyə onu axtarmağa başlayır. Füsün daha faciəli günlər yaşayır, onun gözlərində həyat eşqi sönür, insana, sevgiyə münasibəti dəyişir, aradakı dedi-qoduları kəsməkdən ötrü ötəri tanışlığı olan, qonşusu Firiduna ərə gedir. Lakin o qürurunu, mənliliyini qoruyub saxlayır, anasının işlədiyi tikiş sexində iş tapır...

Kamal inadla Füsünün axtarışına başlayır. İndi o həm Füsünü sevən varlıq, həm də bu varlığın bələdçisinə çevrilmişdir. “Xosrov və Şirin” mənzum romanında olduğu kimi Şirin-Füsün, Xosrov Kamaldır. Lakin bir müddətdən sonra rollar dəyişir. Füsün-Xosrov, Şirin-Kamal rolunda sıxış edir.

Füsün Kamalın ruhuna, düşüncəsinə hakim kəsilmişdir. Kamal dəlicəsinə sevdiyi qızı tapmaq ümidi ilə yaşayır.

Müdrüklərin fikrincə, dəlicəsinə sevən aşıqlər qovuşurlar... İrfan sahibləri belə eşqi közün oduna, sevgini isə közün işığına bənzədirlər. Eşq atəşi, məhəbbət isə onun nurudur, eşq daha çox yandırır yaxır, onun hərarəti daha ziyadədir.

Orxan Pamuk da qəhrəmanını belə bir eşqə düşər edib onu sınağa çəkir, bu eşq yolunda ona əzab və işgəncələr verir. Əslində bunlar Kamal üçün ibrət dərəsi, sınaq meydanı idi, bunlara dözür. Onun Füsünə sevgisi dəli sevgidir, dəli sevgi bütöv bir həyat, ağıllı sevgi həyatın bir hissəsidir” (Arzu Məmmədhanlı).

Bu təsvirlərdə Kamalın acınacaqlı taleyi həyatını “İsa Məsihin bəşəriyyəti xilas edəcək” xülyalarına ömürlük həsr edən gənc rahib Adsonu xatırladır. Orta əsrlər insanı üçün təyin edilmiş ən ağır cəza qanunları, tonqalda yandırılmaq qorxusunu belə göz

önünə gətirən gənc rahib bütün sədlərə məhəl qoymadan cismani sevgiyə qovuşmağı daha üstün tutur, ani görüşdən sonra eşq “azarına” tutulur, həmin qızı sevməyə başlayır, bu zaman bədəndəki ağrıların səbəbini öyrənməyə başlayır. Gənc oğlan Boloniyalı Maksimusun “Eşq Aynası”, müqəddəs Hildeqardın eşq haqqında mülahizələrini, Əbu-Bəkir Mühəmməd ibn Zəkəriyyə ər-Razinin “Yuxular kitabı”, İbn-Hazmin, İbn-Sinanın, Villanovalı Arnaldonun əsərlərindən onun səbəblərini və müalicə yolunu öyrənir, özünə təsəlli tapır (İbn-Sina deyirdi ki, eşq-başlangıçda xəstəlik deyildir, amma bu hiss təmin edilməsə, vəsvəsəyə, qarabasmaya çevrilir. Əgər belədirsə mən nə üçün vəsvəsəyə düşmüşdüm. Axı mən (Tanrı mənə rəhm etsin, razı salınmışdım). Yoxsa keçən gecə başıma gələnlər eşqin təmin edilməsi deyildirmi)?”

Kamal da sevginin nəşəsi ilə yaşamışdı, bəs bu İlahi qüdsiyyətə yüksəlmiş sevgi haradan onu çulğayıb əsir-yesir etmişdi? İnsanın vücuduna gözlərindən yol tapan sevgi həm ruh, həm də materiyadır, onun izahı da çox çətindir. Aşıqlərə elə gəlir ki, onları çulğayan “eşq azarı” bəlkə də, Uca Tanrı ruhundan qopub gələn eşqin bir zər-rəsidir, bəlkə, ona görə də sönmür, daim alovlanır. Hürufilərin düşündüyü kimi həqiqi sevgisinin insanda təcəllisinin ilkin əlamətidir. Axı Haqqın ilkin təzahürü gözəllik və sevgidir!

Fusunun sevgisi Kamalın qəlbində bir dəfə yanan, və heç vaxt sönməyən işıqdır. Kamal yanmaqdan qorxmur, Fusunla yaşadığı xoşbəxt zamanı geri qaytarmaq istəyir, “Həyatının xoşbəxt anıymış, bilməmişdim” deyərək can yangısı ilə həmin günlərin xoşbəxt saatlarını, dəqiqələrini xatırlayır. “Mərhəmət”ə gedərkən Fusunun yatdığı mələklərə əl sürtür, baş qoyduğu yastığa üz qoyub onun ətrini alır... Belə sentimental lövhələrlə Kamalın acınacaqlı taleyi A.Divanbəyoğlunun “Can yangısı” əsərinin peşmançılıq odu içərisində yanan və məhv olan aşıqını xatırladır... Kamal bu izzətlər içində çarpışan günlərin birində qısa, lakin ona yeni həyat verəcək bir məktub alır:

“Kamal qardaş,

Biz də görüşməyi çox istəyirik...”

Bir neçə kəlmə söz Kamal üçün “Olum və Ölüm” qədər həyati əhəmiyyət kəsb edir, həyata, yaşamağa inamı artır, Kamal yaxşı başa düşür ki, “Kamal qardaş” ifadəsinin özündə ironiya, eyham, etdiklərinə qarşı xəncər zərbəsi var... Fusun ərə getmişdir... Kamal bu zərbəyə də dözür. Artıq onun Füsuna qovuşmasına heç bir qüvvə mane ola bilməz!

Nə qədər şad xəbər olsa da, o özünü təmkinli aparır: “Fusunla evlənmək, onu özümə dönüşsüz şəkildə bağlamaq istəyirəmsə, ifrat həyəcan göstərməməliyəm”, - deyərək düşünür...

Oxucuya elə gəlir ki, Kamalın əzablı eşq yolu sevgilisi ilə görüşdüyü zaman sona çatacaq. Lakin Fusunun başqası ilə ailə qurduğunu biləndən sonra izzət dolu günləri yenidən başlayır. Səkkiz ilə yaxın hər axşam Kəskinlərin evinə fərqli bəhanələrlə qonaq gədən, ona aid əşyaları, hətta yarımçıq çəkdiyi siqaretləri (4213 ədəd) götürüb oxşayaraq təsəlli tapmağa çalışan Kamal üçün bu illər, öz eşqində daha yüksək pilləyə yüksəlmək üçün bir sınaq meyarıdır. O bu sınaqlardan qalib çıxır. Ötən zaman içərisində aşıqın ümidlərini itirib bəzən Füsundan uzaqlaşaraq yeni bir həyata başlamaq istədiyi məqamlarla üzələrsək də, o bu fikirlərindən peşmançılıq çəkir, Füsuna olan bağlılığı ucbatından həyatının onun iradəsindən asılı olmayaraq şəkillənəcəyi fikrini könüllü olaraq qəbul edərək özünü tamamilə hadisələrin axarına buraxır.

Romanın sonunda vüsala çatan Kamalın uzun illərin əzabları ilə əldə etdiyi xoşbəxtliyin yalnız bir gecəliyə nəsib olması, əsərin faciəli sonluğu onların dünyəvi eşqinə əbədiyyət qazandırır. Əsər eşq romanına yox, yeni bir “Məhəbbət əfsanəsi”nə çevrilir. Füsün Şirindən fərqli ölümlə dünyadan köçdüyünə görə aşıqlər bu dastana “duvaqqapma qoşa bilmirlər”...

Füsünün faciəli ölümündən sonra Kamal da əslində mənən ölür. Füsunsuz həyat suyu kəsilmiş bir quru ağacdır. Füsundan sonrakı həyat Kamal üçün bir təsəllidir... Qəzadan sağ qalan Kamalın həyatı əslində bir heçlikdir. Düzdür, onun bütün dünya muzeylərini gəzib analoqu olmayan muzey yaradıb sevgilisinin xatirəsini əbədləşdirmək cəhdləri (Hərçənd belə bir muzey açılır) ancaq təsəllidir. Kamal yaxşı bilir ki, dünyanın ən möhtəşəm muzeyi Füsünün bir nəvazişli baxışını, şirin danışığını, küsüb-barışmasını əvəz edə bilməz! Muzey bu həsrətli sevgini yaşadan son çarə idi; o həm də təmiz sevginin ilahi gözəlliyindən, vüsətindən insanı agah edib ibrət dərsi verən müqəddəs məkan oldu. Qoy “Məsumiyyət muzeyi” sevənlərin sevgi dərgahına çevrilsin, sevməyi bacaranları yaşatsın! Ancaq məsumiyyət, paklıq, bakirəlik muzey eksponatına çevrilməsin! Paklıq, məsumluq, bakirəlik həm də bir “buxov” kimi yox, genetik kodlarımızdan, qan yaddaşımızdan süzülüb gələn mənəvi dəyər kimi uca tulsun! Paklıq İnsanın Borcudur!

Füsünün ad günündə Kamal İtaliyada oteldə olarkən çoxdan çəkdiyi ürək ağrılarına dözməyərək dünyasını dəyişir. Füsün təkliyə dözməyərək onu öz yanına, göylərə çəkib aparır. Şeyx Sənan və Xumar kimi səmalarda qovuşub rahat olurlar...

Yazıçı bundan sonrakı bir neçə ildə müxtəlif istiqamətlərdə fəaliyyət göstərmişdir. 2010-cu ildə həyatından və ədəbiyyatla əlaqəsindən bəhs edən yazı və müsahibələrindən ibarət “Mənzərədən parçalar” kitabını, 2009-cu ildə Harvard Universitetində oxuduğu Norton mühazirələrini 2011-ci ildə “Saf və düşüncəli romançı” başlığı altında çap etdirmişdir. 2012-ci ildə İstanbulda Məsumiyyət Muzeyini açmış və muzeyin kataloqu olan “Əşyaların məsumiyyəti” adlı kitabı nəşr etdirmişdir. Bu kitab həmin il “Avropa mədəniyyətinə bəxş etdiyi töhfələrinə görə” Danimarkanın Sonning Mükafatına layiq görülmüşdür. 2013-cü ildə romanlarından seçdiyi ən gözəl parçalardan ibarət “Mən bir ağacam” kitabını nəşr etdirmişdir. Yazıçının təşəbbüsü ilə açılan Məsumiyyət Muzeyi Avropa Muzeylər Fondu tərəfindən 2014-cü ildə Avropanın ən mükəmməl muzeyi seçilir.

O.Pamukun üzərində 6 il çalışdığı və bir boza satıcısı ilə ailəsinin İstanbuldakı 44 illik həyat hekayəsindən bəhs edən “Beynimdəki qəribəlik”¹⁹³ romanı 2014-cü ildə nəşr edilmişdir. Bu roman həm sevgi hekayəsi, həm də müasir dastandır.

Böyük marağa səbəb olan əsər, 2015-ci ildə nəşr sahəsində təqdim olunan “Aydın Doğan Vəqfi Mükafatına” və “Ərdal Öz Mükafatı”na layiq görülmüş, İngiltərənin “Man Booker” Beynəlxalq roman mükafatına təqdim olunmuşdur. Bu əsərinə görə 2017-ci ildə Rusiyanın “Yasnaya Polyana” mükafatını qazanan yazıçı, təqdimat mərasimindəki çıxışında: “22 yaşında roman yazmağa başladım. Hər zaman Lev Tolstoya heyranlıq hiss etdim. Bir dəfə rəssam İlya Repinin çəkdiyi Tolstoy portretinin surəti əlimə keçdi və mən onu kəsib divardan asdım, sonra ona baxaraq yazmağa başladım. Belə bir mükafatı aldığım üçün çox xoşbəxtəm” – deməklə rus ədəbiyyatına və Tols-

193 Pamuk Orxan. Beynimdəki qəribəlik. Türk dilindən tərcümə edən: Əbdülrəhmanlı Nəriman. Bakı: Qanun, 2016, 564 s.

toya olan dərindən məhəbbətini ifadə etmişdir.

Nəhayət, 2016-cı ildə yazıçı “Qırmızı saçlı qadın”¹⁹⁴ romanını oxucularına təqdim edir. “Qara kitab” və “Mənim adım Qırmızı” romanlarında olduğu kimi, “hekayə içərisində hekayə” üslubunda yazılan romanda quyu qazan bir usta ilə şagirdinin başından keçən hadisələr Firdovsinin “Şahnamə”sindəki “Rüstəm və Söhrab” dastanı və yunan ədibi Sofoklun “Turan Edip” faciə-trilogiyasındakı hadisələrlə iç-içə təsvir edilmişdir. Roman 2017-ci ildə İtaliyanın “Lampedusa” Ədəbiyyat mükafatına layiq görülür.

O.Pamuku Azərbaycanla da müəyyən tellər bağlayır. 2004-cü il mayın 21-də Azərbaycan Yazıçılarının XI qurultayında iştirak edərkən o, AYB-nin Fəxri üzvü seçilmiş və qurultaydakı çıxışında demişdir: “Türk dünyasının hər yerində, - istər İstanbul, istər Bakı, istərsə də Orta Asiya cümhuriyyətlərində yaşayan yazıçı türkcədə yazarkən ilk öncə bunu düşünür: məni kim oxuyacaq, işim çətinə düşməz ki?.. Türkcə yazanlar ilk öncə çox zəngin olan öz mədəniyyətlərinə güvənməlidirlər. Bütün dünyaya öz varlığını sübut etmək lazımdır. Dünyadakıları öyrənmək, öz mədəniyyətimizi zənginləşdirmək və modern vasitələrlə onu tanımaq lazımdır. Dünyanın hansı problemləri millətimiz üçün aktualdır? – bunu düşünmək lazımdır. Evimiz, məhəlləmiz, anamız, uşaqlarımız haqqında yazdıqlarımız bütün dünyanı maraqlandırmalıdır. Çağdaş ədəbiyyatı çağdaş dünyaya çağdaş dildə çatdırmaq lazımdır”.

¹⁹⁴ Pamuk Orxan. Qırmızı saçlı qadın. Türk dilindən tərcümə edən: Sərdar min. Bakı, Xan, 2017, 236 s.